

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	19/1	2025	39-52
----------------------------	------	------	-------

HİTİT DUALARINDA MEZOPOTAMYA ETKİLERİ: CTH 372 BAĞLAMINDA GÜNEŞ TANRISINA ÖVGÜ

Zekiye Nihan KIRÇIL*

Makale Bilgisi

Başvuru: 06 Mart 2025

Kabul: 09 Nisan 2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Info

Received: March 06, 2025

Accepted: April 09, 2025

Öz

Mezopotamya edebiyatının etkilerini yansıtan ve Güneş Tanrısının yeni özelliklerini gösteren CTH 372 numaralı metin kataloğu, Hitit dininde önemli bir konumda yer alan Güneş Tanrısının merkezi rolünü göstermektedir. CTH 372’de, tanrı ile ölümlünün arasındaki fark vurgulanmak istenmekte ve Güneş Tanrısı ile ona yalvaran ölümlü bir kişinin arasındaki yakın ilişki de dikkat çekmektedir. Güneş Tanrısının ilahi takdirinin yanı sıra adaletin koruyucusu ve şifacı kimliğinin güçlü bir şekilde teyit edilmesi de bu duanın öne çıkan özellikleri arasında yer almaktadır. Mezopotamya edebiyatı ile Hitit geleneklerinin bir sentezini yansıtan CTH 372’de yer alan Hititçe metinlerin yapısal, dilsel ve tematik özellikleri ön plana çıkmakta aynı zamanda Mezopotamya edebiyatının etkileri de vurgulanmaktadır. Bu çalışmada CTH 372’nin metinsel analizlerinin eşil ettiği retorik öğeler, metaforik anlatımlar ve kültürel bağlamda Güneş Tanrısının konumu detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Hitit duaları, Mezopotamya, CTH 372, Güneş Tanrısı, Hitit

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü.
E-posta: zekiye.kircil@ahievran.edu.tr. ORCID: 0000-0002-7214-9571.

Mesopotamian Influences in Hittite Prayers: Praise to the Sun God in the Context of CTH 372

Abstract

The text catalogue CTH 372, which reflects the influences of Mesopotamian literature and shows new features of the Sun God, shows the central role of the Sun God, who has an important position in Hittite religion. While CTH 372 emphasizes the difference between god and mortal, it also underlines the close relationship between the Sun God and the mortal who begs him. The strong affirmation of the Sun God's divine providence as well as his identity as a protector of justice and healer are among the prominent features of this prayer. While the structural, linguistic and thematic features of the Hittite texts in CTH 372, which reflect a synthesis of Mesopotamian literature and Hittite traditions, come to the fore, the influence of Mesopotamian literature is also emphasized. This study examines in detail the rhetorical elements, metaphorical expressions and the position of the Sun God in the cultural context, as revealed by the textual analysis of CTH 372.

Key words: Hittite prayers, Mesopotamia, CTH 372, Sun God, Hittite

Giriş

Hitit dininin yapısı incelendiğinde, bu yapının çevre kültürlerle olan etkileşimleriyle bu etkileşimler sonucunda Hitit panteonundaki tanrı ve tanrıçalar üzerinde yarattığı değişimler gözlemlenmektedir. Hitit metinlerinde yer alan Güneş Tanrısı için yapılan dualar, açıkça *Šamaš* dualarından etkilenmiştir. Güneş Tanrısına yapılan dua metinleri muhtemelen Akad dilindeki bir *Šamaš* duasından Hititçeye çevrilmiş, Hitit geleneğine ait motifler ile deyimlerle de birleştirilerek yazıya geçirilmiştir¹.

Kadim toplumlarda Güneş Tanrısı, en önde gelen önemli tanrılardan birisi olmuştur. Farklı kültürlerde de karşılaştığımız Güneş Tanrısının isimleri şu şekildedir: Akadçada *Šamaš*, Hattice *Eštan*, Hititçede *Ištanu*, Hurrice *Šimegi*, Luvicede *Tiwat*, Palaca *Tiyat* ve Sümercede UTU². Adaletin koruyucusu

¹ Daniel Schwemer, "Hittite Prayers to the Sun-God for Appeasing an Angry Personal God. A Critical Edition of CTH 372-74", M. Jaques (ed.), "Mon dieu, qu'ai-je donc fait?" *Les prières pénitentielles (dingir-ša-dab-ba) et l'expression de la piété privée en Mésopotamie, Habilitationsschrift, (Zürich: 2011), 1.*

² Gary Beckman, "Šamaš among the Hittites", WH van Soldt, WS van Egmond (ed.), *Theory and Practice of Knowledge Transfer: Studies in School Education in the Ancient Near East and Beyond*, (Leiden: 2012), 129.

ve baş yargıç olarak hizmet veren *Šamaš* aynı zamanda hem yeryüzünde hem de ölümler dünyasında aydınlığı ve evrenin dengesini sağlayan bir tanrıdır. Orta Hitit dönemine ait metinlerde de Güneş Tanrısının hem adalet hem de büyüyle olan ilişkisi gözlemlenmektedir. Güneş Tanrısının hukuki işlevi, güneşin gökyüzündeki konumu sayesinde tüm insanlı tarafından görülmesiyle ilişkilendirilebilir. Büyü ritüellerinde de Güneş Tanrısının, yargıç rolünü üstlendiği bilinmektedir³.

Güneş Tanrısı *Šamaš*'ın özellikleri, Akad literüründeki iki yüz satırdan oluşan "Büyük *Šamaš* İlahisi"nden de bilinmektedir. Güneş Tanrısı *Šamaš*'ın çeşitli niteliklerini aktaran bu ilahi, tanrının ışığının her yere ulaştığı ve karanlığın evrensel aydınlatıcısı rolüyle başlamakta; tanrının adaleti, davaların soruşturulması, masumların korunması, ihtiyacı olanlara yardım edilmesi gibi tanrının çeşitli niteliklerinden bahsederek devam etmektedir⁴. Babil-Asur tıbbi metinlerinden *BAM* 323'te hasta bir kişi, *Šamaš*'a onu onurlandıran ünvanlarla hitap etmekte, onun çeşitli yeteneklerini övmekte ve öfkeli bir tanrı veya tanrıça tarafından bağlanmış olduğunu anlatmaktadır.

Hitit dininde Mezopotamya etkisini gösteren en net örneklerden birisi, Güneş Tanrısına yapılan Orta Hitit dönemine tarihlendirilen dualardan oluşan CTH 372-374 metin kataloğudur. Bu metin kataloğu, Hititli kâtiplerin yabancı belgelerden ödünç aldıkları içerikten oluşan ve Hitit geleneklerinden ziyade Mezopotamya geleneklerine daha çok ışık tutan bir metin grubudur. Bu dua metinleri, muhtemelen Hititli bir kâtip tarafından çeşitli Babil kaynakları kullanılarak yazılmış, kaynaklar tercüme edilip serbestçe yeniden düzenlemiş ve eklemeler yapılmıştır⁵. CTH 372'de ölümlü bir kimse, CTH 373'te *Kantuzzili*, CTH 374'te ise bir kral, Güneş Tanrısına dua etmektedir.

Makalemizin konusu olan CTH 372 metin kataloğu, MÖ. 13. yüzyıla tarihlenen ve kızgın bir tanrının öfkesini sakinleştirmek için bir ölümlünün Güneş Tanrısına yaptığı duadan oluşmaktadır⁶. CTH 372'nin içindekiler kısmına baktığımızda, bu metin kataloğunun altı ana genel konuya ayrıldığını ve değişen uzunluklardan oluşan 27 paragrafa bölüldüğü görmekteyiz. CTH

³ Charles Steitler, *The Solar Deities of Bronze Age Anatolia. Studies in Texts of the Early Hittite Kingdom* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2017), 217.

⁴ Alan Lenzi, *Akkadian Prayers and Hymns: A Reader (Society of Biblical Literature. Ancient Near East Monographs)* (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2011), 58-59.

⁵ Alfonso Archi, "Transmission of Recitative Literature by the Hittites", *Altorientalische Forschungen* 34, (2007): 187; Daniel Schwemer, "Gebete an den Sonnengott und den persönlichen Schutzgott (CTH 372-74)", B. Janowski - D. Schwemer (Hg.), *Hymnen, Klagelieder und Gebete*, (München: 2013), 105.

⁶ CTH 372 kataloğunun edisyonu için bkz. Schwemer, "Hittite Prayers to the Sun-God for Appeasing an Angry Personal God. A Critical Edition of CTH 372-74", 31-44.

372 numaralı metnin ana konusu aslında ağır bir hastalıktır. Hastalıktan muzdarip bir ölümlünün Güneş Tanrısına ettiği dua, hem hastalığı ortadan kaldırmayı hedefleyen iyileştirici özelliğe sahip bir ritüel hem de Güneş Tanrısının şifacı özelliğini öne çıkaran bir içeriğe sahiptir. Güneş Tanrısına övgüler sunulan bu duada, hastalıktan yana şikayetleri olan ölümlünün, öfkeli kişisel tanrısını sakinleştirmesi adına Güneş Tanrısına dua etmektedir. Bu dua, aynı zamanda ölümlünün kişisel tanrısına yaptığı bir çağrıdır ve bu çağrıyı ölümlünün adına Güneş Tanrısına iletilmesi istemektedir⁷.

Hitit kaynaklarına göre, tanrılara gereken özeni göstermemek, onları kızdırmak, kara büyü yapmak ve ruhsal ya da fiziksel kirlilikler, bir bireyin hastalığa yakalanmasına neden olabilecek başlıca etkenler arasında sayılmıştır. Geniş Mezopotamya coğrafyasında hastalıklar, eski çağlarda sıkı bir şekilde teosentrik (tanrı merkezli) bir dünya görüşüyle açıklanmaktadır. Bu durum, hastalıkların şeytanlara ya da öfkeli tanrılara atfedildiği, eski Babil inanç sistemi için de geçerliydi⁸. Hititçe metinlerde geçen ve spesifik bir tanımı olmayan *inan-* kelimesi, genel itibarıyla “hastalık” anlamına gelmektedir. Büyü, dua ve askeri yemin gibi çeşitli Hititçe çiviyazılı metinlerde belirtilen bu hastalığın insana ciddi derece rahatsızlık verdiği, bu hastalığa sahip kişilerde ruhsal sıkıntılar yarattığı aynı zamanda hem hastalığın sebebini öğrenmek hem de hastalığın yok olması için tanrılara yalvarıldığı açıkça görülmektedir. *inan-* hastalığının tedavisi için doğa ve toprakla ilişkili unsurların kullanıldığına, analogi yani benzetme yoluyla bu hastalığın kişiden uzaklaştırılmak istendiğine, ölüm/yeraltı ile ilgili olan Güneş Tanrısına bu hastalıktan kurtulmak için kurbanlar sunulduğuna diğer Hitit çiviyazılı metinlerde de rastlanılmaktadır⁹.

CTH 372 numaralı metin kataloğunda Güneş Tanrısı, ^DUTU şeklinde yazıya aktarılmış ve ona *išha-* (bey, efendi) olarak seslenilmiştir. CTH 372’de Güneş Tanrısı, Mezopotamya’daki Güneş Tanrısına dair var olan inanç değerleri çerçevesinde tasvir edilmiştir. CTH 372’nin yanı sıra Orta Hitit dönemi dualarından arasında yer alan CTH 373 ve CTH 374, kısmen de olsa Mezopotamya geleneğine dayandırılmış aynı zamanda CTH 372-374’ün

⁷ Ayrıca bkz. Güngör Karauğuz, *Hitit Duaları Kil Kitapları “Bin Tanrı” İçin İlâhi ve Münâcâtlar* (İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2020), 22-23.

⁸ William McGrath, *The Diagnostic Series SA.GIG: Ancient Innovations and Adaptations* (Canada: University of Toronto, 2016), 3.

⁹ Zekiye Nihan Kırçıl, “Observations on “*inan-*” in Hittite Cuneiform Texts”, *Anatolian Research* 31, (2024): 117-129.

Mezopotamya edebiyatındaki dua türüne oldukça yakın uyarlamalar veya doğrudan çeviriler olduğu artık net bir şekilde ortaya konmuştur¹⁰.

CTH 372 Kataloğunun Bazı Metinsel Analizleri

CTH 372 metin kataloğunun ilk sekiz paragrafında Güneş Tanrısına ilahi yer almaktadır. Övgü dolu cümlelerle başlayan bu metnin öy.I 1-3. satırlarında asindeton'a¹¹ başvurulmaktadır: ^rD^rUTU-e iṣ-ha-mi ha-an-da-an-za ha-an-né-eṣ-na-aṣ [i]ṣ-ha-aṣ ne-pi-ša-aṣ da-a-ga-zi-pa-aṣ-ša LUGAL-u-e KUR-e zi-ik du-ud-du-uṣ-ke-ši “Güneş Tanrısı, efendim, adaletin güvenilir efendisi, gökyüzünün ve yer(yüzünün) kralı! Sen toprağı daima yönetirsin!”. Bu pasajda görüldüğü üzere, herhangi bir bağlaç bulunmamaktadır. Hititçe cümlelerde asindeton, metnin en başında veya tırnak içine alınan konuşma cümlelerinde görülmektedir¹². Eski Hititçe anlatı metinlerinde oldukça sık görülen asindeton daha sonraları kullanılmamıştır¹³. Akadçada ise asindeton, Hammurabi Kanunlarında yaygındır¹⁴. Bu giriş cümlesindeki “güvenilir” anlamındaki *handanz(a)* kelimesi, Hititçe-Hurriçe olarak çift dilli kaleme alınan “Serbest Bırakma Şarkısında” Tanrı *Šuwalīyat*’ın epiteti olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁵. “*hannešnaš iṣhaš/adaletin efendisi*” kelime grubu, Hitit yasalarının eski yazımında fonetik olarak yazılmaktadır¹⁶. Aynı zamanda bu kelime grubu, Güneş Tanrılarının ve Hurri Tanrısı *Irpitiga*’nın bir ünvanının olmasının yanı sıra bu ünvana sahip tanrının haklı olan tarafta yer aldığı açıkça vurgulanmaktadır¹⁷. Güneş Tanrısının hem adil bir yargıç olan

¹⁰ Steitler, *The Solar Deities of Bronze Age Anatolia. Studies in Texts of the Early Hittite Kingdom*, 371.

¹¹ Asindeton, bir cümlede bağlaçın kullanılmaması durumudur. Bu tarz cümlelerde ifadeye çabukluk kazandırmak amacıyla bağlaç kullanılmamaktadır. Asindeton, bir eylemden ziyade doğrudan sonuca odaklanmayı amaçlamaktadır. Bkz. Gordon P. Hugenberger ve Nancy L. Erickson, *Basics of Akkadian: A Grammar, Workbook, and Glossary* (Michigan: Zondervan Academic, 2022), 95.

¹² Harry A. Hoffner, “Asyndeton in Hittite”, D. Groddek, M. Zorman (ed.), *Tabularia Hethaeorum-Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag*, (Wiesbaden: 2007), 387-388.

¹³ Silvia Luraghi, *Hittite* (München - Newcastle: Lincom publishers, 1997), 48.

¹⁴ Hugenberger ve Erickson., *Basics of Akkadian: A Grammar, Workbook, and Glossary*, 95.

¹⁵ Metin için bkz. KBo 32.37 sağ sütun 12’. Erich Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1996), 505, 507.

¹⁶ Diğer yazımlar için bkz. Ben H. L. van Gessel, *Onomasticon of the Hittite Pantheon, Part Three*, (Leiden-Boston-Köln: Brill, 2001), 27-28.

¹⁷ Mark Weeden, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011), 194.

karakteri hem de onun tüm evrendeki üstünlüğü de giriş cümlesinde açıkça vurgulanmaktadır.

Metnimizin öy.I 10-11. satırlarında, Güneş Tanrısının tanımı yapılmaktadır: ^DUTU-uš šu-wa-ru ma-’ya’-an-za DUMU ^DNIN’.GAL za-ma-kur-te-et ŠA ^{NA4}ZA.GİN-aš “Güneş Tanrısı, Tanrıça Ningal’in güçlü, delikanlı oğlu. Senin sakalın lapis lazuliden(dir).” Asur Ticaret Koloni döneminde Anadolu’ya ithal edilen lapis lazuli taşının oldukça pahalı olduğu bilinmektedir¹⁸. “Lacivert taşı” olarak da bilinen bu değerli taş, bazı tanrıların saç ve sakallarını betimlemede kullanılmaktadır¹⁹. Metnimizde de Güneş Tanrısının sakalı lapis lazuli taşına benzetilerek metafor yapılmıştır. Mezopotamya dünyasında yeryüzündeki adaleti temsil eden Güneş Tanrısı Šamaš’a övgüler yağdıran ilahilerde, bu tanrının davalarda karar vereceği durumlarda lapis lazuliden bir merdiven çıktığı ve lapis lazuli’den bir asa kullandığı belirtilmektedir²⁰. Annesi Ningal, babası ise Ay Tanrısı Sin olan Güneş Tanrısının sakalının lapis lazuliden olduğunu gösteren bir diğer metin ise Kantuzzili’nin duasıdır²¹. Böylece retorik araçlarından olan benzetme ile tanrının fiziksel görünümü, değerli bir taşla benzetilerek onun kutsallığı vurgulanmaktadır. Fransızca’dan dilimize geçen retorik kelimesi ise “güzel söz söyleme” anlamına gelmektedir. Tarihte ilk kez 2500 yıl önce Yunan medeniyetinin kullandığı retorik Aristoteles, dinleyenin bilgi kazanmasını, dinleyeni memnun etmeyi veya duygulandırmayı hedefleyen bir çeşit ikna etme sanatı olarak tanımlamaktadır²². Retorik sanatını kullanan bir kişinin esas amacı, karşı tarafı görkemli yapıdaki söz ve cümlelerle etkileyip ikna etmektir. Aynı zamanda metnimizin öy.I 16-17. satırlarında geçen šaklai-(gelenek, örf) ve išhiul- (yasa, kanun) kelimeleri de Güneş Tanrısını tanımlayan retorik kavramlar arasındadır.

Metnimizin öy.I 20-21. satırlarında ölümlü kişi, Güneş Tanrısına anne ve baba sıfatını vermiştir: zi-ik da-an-ku-wa-ya-aš KUR-’e’-[aš a]t-ta-aš an-

¹⁸ İrfan Albayrak, “Eski Anadolu’nun İlk Belgelerinde Altın ve Kıymetli Taşlar”, LİDYA “ALTIN ÜLKE” Uluslararası Katılımlı Altın, Gemoloji ve Kuyumculuk Sempozyumu / LYDIA “LAND OF GOLD” Gold, Jewellery and Gemology Symposium With International Participation. (Salihli-Manisa: 2016), 53.

¹⁹ Ay Tanrısı Sin’in sakalıyla, Eski Mısır’da Güneş Tanrısı Ra’nın saçının lapis lazuliden yapıldığı bilinmektedir. Sema Arslan, “Eski Mezopotamya Kültüründe Lapis Lazuli Taşının Yeri ve Taşın Bazı Türleri”, *Journal of Universal History Studies* 5(2), (2022): 145 dn.13.

²⁰ Dominique Charpin, “I Am the Sun of Babylon’: Solar Aspects of Royal Rower in Old Babylonian Mesopotamia”, Jane A. Hill, Philip Jones, and Antonio J. Morales (ed.) *Experiencing Power, Generating Authority: Cosmos and Politics in the Ideology of Kingship in Ancient Egypt and Mesopotamia*. (Ann Arbor: 2013), 69.

²¹ Itimar Singer, *Hittite Prayers* (Leiden - Boston - Köln: Brill, 2002), 33.

²² Mithat Yılmaz ve Merve Ersan, “Logo Tasarımında Görsel Retorik”, *SED Sanat Eğitimi Dergisi* 5(2), (2017): 201.

na-aš zi-ik “*sen karanlık toprakların babası (ve) annesisin.*” Hitit inancının yansıtıldığı metinler incelendiğinde, Güneş Tanrılarının insan ırkının anneleri ve babaları olduğunu kabul etme eğilimi bulunmaktadır. Öyle ki, KUB 43.68+ numaralı bir dua fragman metninin öy.8’-9’. satırlarında iftiraya kurban giden bir kral tarafından yapılan yakarıшта kral, soyağacını tanrılara kadar çekme hevesindedir²³: [... *nu-mu A-BU-YA*] NU.GÁL *nu-mu AMA-YA* ‘NU.GÁL’ ‘*nu-mu*’ *šu-meš* DINGIR^{MEŠ}-i^š *A-B[U-YA’ AMA]-ya* “[... *Benim babam*] yok. *Benim annem yok. Ve siz tanrılar benim bab[am’ ve annem]siniz*”²⁴. Hitit dünyasında birisine “anne ve baba” demek saygıyı ifade etmenin bir yoludur ve bu durum *Anitta* metninden beri bazı Hititçe metinlerde göze çarpmaktadır²⁵. Tanrıya yapılan “anne ve baba” seslenimindeki saygı ifadelerinin bulunduğu satırlar, iltifat (apostrophe) ile ilişkilendirilebilir. Yine Ortaköy-Şapinuwa’da bulunan Akadça ve Sümerce metinler arasında, Güneş Tanrısı *Šamaš*’a yönelik dua ve ilahi metinlerde *Šamaš*, hem anne hem de yetim bir kızın babası olarak tanımlanmaktadır²⁶.

Metnimizin öy.I 37. satırındaki *kattawatar* kelimesi “intikam, hırs, bedel, kin vb.” anlamlarına gelmektedir²⁷. Melchert, bu kelimenin temel anlamı olarak “(yasal) kavga gerekçesi, (haklı) şikâyet” anlamlarını önermektedir. Metnimizin öy.I 36-38. satırlarında şu cümle geçmektedir: *ku-ri-im-[m]a-aš da[m]-m[i-i]š-[ha-an-da-aš] an-tu-uh-ša-aš kat-ta-wa-a-tar zi-ik-[pá]t* ^DUTU-uš *šar-ni-in-ki-iš-ke-ši* “Güneş Tanrısı, sen yetim (ve) zarar verilmiş insanın şikayetini daima tazmin edersin.” Yine metnin öy.I 38. satırında yer alan “tazmin etmek, telafi etmek” anlamındaki *šarnink-* fiilinden yola çıkılarak, *kattawatar* kelimesinin intikam anlamında değil, bir şikayeti ifade etmek anlamında kullanıldığı belirtilmiştir²⁸. Metcalf ise ilahi intikam veya cezalandırma kavramının Akadça-Hititçe çift dilli bir metinde *gimillum*’a karşılık gelen *kattawatar* kelimesinde bulunduğunu ve Babil

²³ Ilya Yakubovich, “Were Hittite Kings Divinely Anointed? A Palaic Invocation to the Sun-God and its Significance for Hittite Religion”, *Journal of Ancient Near Eastern Religions* 5, (2005): 111.

²⁴ Transliterasyon ve çeviri için bkz. Charles Steitler, “Like an iron peg I have struck the words to the gods ...”. A Hittite Invocation for Overturning Slander”, *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 105, (2015): 205, 208.

²⁵ Ilya Yakubovich, “Were Hittite Kings Divinely Anointed? A Palaic Invocation to the Sun-God and its Significance for Hittite Religion”, 111.

²⁶ Daniel Schwemer - Aygöl Süel, *The Akkadian and Sumerian Texts from Ortaköy-Şapinuwa / Ortaköy-Şapinuwa'dan Akadca ve Sümerce Metinler* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2021), 26.

²⁷ Ahmet Ünal, *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen / A Concise Multilingual Hittite Dictionary / Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü* (Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2007), 331.

²⁸ H. Craig Melchert, “Three Hittite Etymologies”, *Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung* 93, (1979): 269.

sözlüklerinde ise bu kavramın genellikle şu ġar ġi₍₄₎ ile eşitlendiğini ifade etmiştir. Böylece *kattawatar šarnink-* ifadesinin, hem Hitit toplumundaki dini ve hukuki dildeki “suç ve telafi” kavramlarına hem de Babil dünyasındaki “insanların şikayetlerine karşı ilahi bir karşılık” anlamlarına karşılık gelebileceği söylenmiştir²⁹.

Metnimizin öy.I 39-42. satırlarında, Güneş Tanrısının gücü ve etkisinin evrensel boyutta yüceltildiği, tanrının kudretinin her yere ulaşip her şeyi kapsadığı etkileyici bir şekilde ifade edilmiştir: *ma-a-na-aš-ta ka-ru-ú-wa-ar-wa-ar* ^DUTU-uš' *ne-pí-š[a]-'az' ša-ra-a u-up-zi nu-uš-ša-an ša-ra-a-a[z-z]i-ya-aš 'KUR'-e-aš kat-te-ra-aš-ša ut-ne-ya-aš hu-u-ma-an-da-aš [t]u-el-pát* ^DUTU-wa-aš <*la-a-lu-ki-ma-aš*> *ti-ya-ri* “Sabah vakti Güneş Tanrısı gökyüzünden yükseldiğinde, senin ışığın, Güneş Tanrısı, bütün yukarı ve aşağı topraklara girer.”. *tiya-* fiilinin Güneş Tanrısıyla olan bağlantısı, *Muwattalli*'nin tanrılar meclisine duasında da bulunmaktadır. KUB 6.45+ III 14-15: *ša-ra-a-kán ú-w[a-š]i ne-pí-ša-aš* ^DUTU-uš *a-ru-na-az nu-uš-ša-an ne-pí-ši ti-[ya]-ši* “Gökyüzünün Güneş Tanrısı denizden çıkar, gökyüzünde durur.”³⁰

Metnimizin öy.I 43. satırına göre, Güneş Tanrısının otoritesi, köpek ve domuz gibi hayvanların yanı sıra “konuşamayan” olarak tanımlanan *šuppala-*'yı da kapsamaktadır. *šuppala-* kelimesi, genel anlamda “hayvan” olarak bilinmektedir. Hititçede “saf, temiz, kutsal” anlamındaki *šuppi-* kelimesiyle bağlantı kurularak *šuppala-* kelimesi, *gimraš huitar* kelimesiyle karşılaştırılmış ve “vahşi hayvan” olarak tercüme edilmiştir. Bu çevirinin kullanılmasındaki amaç, vahşi hayvanların ilahi dünyayla evcil hayvanlara göre daha yakından bir ilişkiye sahip olması ve *šuppala-* kategorisindeki hayvanların kutsal sayılması fikridir. “Vahşi, yabani hayvanlar” anlamındaki *huitar* kelimesi, *šuppala-*'yı da kapsar gibi görünmektedir. *huitar* yabani veya evcil hayvanlara atıfta bulunurken, *šuppala-* ise sadece evcil hayvanları tanımlamaktadır³¹. Güneş Tanrısının otoritesinin insan, köpek, domuz ve yabani hayvan (*huitar*) üzerindeki etkisi, II. *Muwattalli*'nin büyük dua metninde de görülmektedir³².

²⁹ Christopher Metcalf, “New parallels in Hittite and Sumerian praise of the Sun”, *Die Welt des Orients* 41, (2011): 172.

³⁰ Transliterasyon ve çeviri için bkz. José Virgilio García Trabazo, *Textos religiosos hititas. Mitos, plegarias y rituales* (Madrid: Editorial Trotta, S.A., 2002), 342-343.

³¹ Billie Jean Collins, *The Representation of Wild Animals in Hittite Texts* (Ann Arbor: UMI Dissertation Services, 1989), 14, 16.

³² Metin için bkz. KUB 6.45+ay.III 15-17. Transliterasyon ve çeviri için bkz. <https://www.hethport.uni->

Metnimizin öy.I 46-48. satırlarında tanrıların kızgın oldukları kişileri hatırlayıp onlara iyi davranma eğiliminde olduğuna dair bir ifade bulunmaktadır: *an-tu-uh-ša-an-na-az' ku-in' DINGIR^{MEŞ} ša-an-zi na-aš-ša-an ar-ha pa-aš-ku-wa-[a]n-z[i] na-an a-ap-pa zi-ik kap-pu-u-wa-ši na-an ge-en-zu'-w[a-ši]* “Tanrılar kızdığın ve umursamadığın insanı anımsarsın ve onu korursun”. Öfkeli tanrıların insanları hasta ettiği düşüncesi, Hititçe metinlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin *Kantuzzili*’nin duasında kendisine kızan ve onu ihmal eden tanrının ona hastalık vermesi ve bu hastalık yüzünden yorgun düştüğü ile ilgili ifadeler geçmektedir³³.

Metnimizin öy.I 53-60. satırlarında Güneş Tanrısının dört tane ata sahip olduğu belirtilmektedir. Babil mitolojisinde Güneş Tanrısının *Lipparu(ma)*, *Bunene* ve *Mešaru* adındaki vezirleri, Güneş Tanrısının dört at tarafından çekilen, arabasının iki yanında koşar vaziyettedir ve “korku” ile “dehşet” de vezirlerle beraber Güneş Tanrısının sağında ve solunda bulunmaktadır³⁴. Friedrich, Güneş Tanrısına eşlik eden “korku” ve “dehşet”i, Yunan Tanrıları Deimos ve Phobos olarak yorumlamıştır³⁵. “Korku” ve “dehşet” kavramlarının, güneşin yaydığı ısının zararlı etkilerini açıklamaya yönelik bir gönderme olarak da değerlendirilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Güneş Tanrısı’nın arabasına koşulan hayvanları tanımlamak için de “korku” ve “dehşet” kelimelerinin kullanıldığı belirtilmektedir³⁶. *Bunene*, Babil’in son kralı *Nabonidus*’un *Šamaš*’a olan duasında geçmektedir. Bu duada *Bunene*, öğüt veren, Güneş Tanrısı *Šamaš*’ın arabasının sürücü koltuğunda oturup arabayı süren, yiğit atları çeken, saldırılarına karşı konulamayan ve sokak ile yollarda *Šamaš*’ın önünde yürüyen olarak tasvir edilmiştir³⁷. Babil dünyasında Tanrı *Mešaru*, *Adad*’ın oğlu olarak bilinmekte, *mešaru* kelimesi ise “kanun ve

wuerzburg.de/txhet_gebet/exemplar.php?xst=CTH%20381&expl=&lg=DE&ed=E.%20Rieken%20et%20al.

³³ Metin için bkz. KUB 30.10 ay. 2-4. Transliterasyon ve çeviri için bkz. Schwemer, “Hittite Prayers to the Sun-God for Appeasing an Angry Personal God. A Critical Edition of CTH 372-74”, 6-7.

³⁴ Piotr Taracha, *Religions of Second Millennium Anatolia* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2009), 127.

³⁵ Johannes Friedrich, ““Angst” und “Schrecken” als niedere Gottheiten bei Griechen und Hethitern”, *Archiv für Orientforschung* 17, (1954-1956): 148; Silvia Alaura, “The Sun-god’s Quadriga in the Prayers to the Sun-god for Appeasing an Angry Personal God (CTH 372-274) and it’s Mesopotamian Background”, Piotr Taracha; with the assistance of Magdalena Kapełus (ed.), *Proceedings of the Eighth International Congress of Hittitology*, (Warsaw: 2014), 36.

³⁶ Silvia Alaura ve Marco Bonechi, “Il Carro Del Dio Del Sole Nei Testi Cuneiformi Dell’età Del Bronzo”, *Studi micenei ed egeo-anatolici* 54, (2012): 69.

³⁷ Benjamin R. Foster, *Before the Muses : An Anthology of Akkadian Literature* (Bethesda-Maryland: CDL Press, 1996), 738.

düzen” anlamına gelmektedir³⁸. *Bunene* ve *Meşaru*’nun Hitit dünyasındaki varlığı ise araştırmacılar tarafından Mezopotamya etkisine dayandırılmıştır³⁹. Güterbock, bu iki tanrının varlığını, Hattuşa’da ele geçen Sümerce-Akadça çift dilli olan KUB 4.11 numaralı metinde de geçtiğini göstermiştir⁴⁰. Metnimizin öy.I 65-66. satırlarında Güneş Tanrısının veziri *Bunene* tanrının sağından, *Meşaru* ise solundan geçmektedir. Güneş Tanrısı *Šamaš*’ın vezirleri olarak karşımıza çıkan *Bunene* ve *Meşaru*’dan bu Hititçe ilahide bahsedilmesi, Güneş Tanrısının kültüne ait herhangi bir unsurunun göz ardı edilmemesi gerektiğini ve rahiplerin dini tören kurallarına büyük bir titizlikle uyma sorumluluğu taşıdığını düşündürmektedir. Çünkü, Hititler için kült kurallarına titizlikle uyma gerekliliğinin önemli bir dini kaygı olduğu, bu titizliğin farklı kültürlerden gelen tanrılara tapınmada da geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu metin, farklı bir kültürün içindeki dini anlayışlardan etkilenildiğini de açıkça göstermektedir⁴¹.

Metnimizin öy.II 60-62. satırlarında Güneş Tanrısına yönelik övgülerden birisi de tanrının tüm insanlığın çobanı olarak belirtilmesidir. Güneş Tanrısının sıfatlarından birisi olan “çoban” kelimesi, antlaşma, dua, mitoloji gibi çeşitli metinlerde de karşımıza çıkmaktadır⁴². Beckman, Babil kültüründen alınıp kullanılan “insanlığın çobanı” ifadesinin, Hitit dünyasında sadece Güneş Tanrısı için kullanıldığını belirtmektedir. Hitit toplumunda Güneş Tanrısının çoban olarak betimlenmesi, tanrıların insanlar üzerindeki kader belirleme ve yöneticilik rolüyle de ilişkilendirilmiştir. Çobanlık sıfatı, hayvan sürülerini koruyan ve yönlendiren bir figürü çağrıştırırken, Güneş Tanrısı da insanlar için benzer bir liderlik ve rehberlik rolüne sahiptir. Ayrıca, Güneş Tanrısının tasvirlerinde, krallara özgü bir asa ve giysilerle betimlenmesi, bu liderlik rolünün hem ilahi hem de dünyevi bir otoriteyi temsil ettiğini göstermektedir. Beckman’a göre, krallara özgü olan asa, bir çobanın sürüyü yönetirken kullandığı değneye benzetilmekte ve böylece tanrının “insanlığın/insanoğlunun çobanı” sıfatı bu sayede pekişmektedir. Bu

³⁸ Daniel Schwemer, *Die Wettergottgestalten Mesopotamiens und Nordsyriens im Zeitalter der Keilschriftkulturen: Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001), 32.

³⁹ Bu tanrıların geçtiği Hititçe çiviyazılı metin yerleri için bkz. Anna Maria Polvani, “The God Bunene”, Yoram Cohen, Amir Gilan and Jared L. Miller (ed.), *Pax Hethitica. Studies on the Hittites and their Neighbours in Honour of Itamar Singer*, (Wiesbaden: 2010), 278.

⁴⁰ KUB 4.11 için bkz. Daniel Schwemer, “KUB 4.11 und die Komposition ‘Incantation to Utu’”, *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires* 1, (2007): 3.

⁴¹ Polvani, “The God Bunene”, 281.

⁴² Metin yerleri için bkz. HT 8 ay.8, KUB 6.45 III 13, KUB 24.8 öy.II 15.

anlatım, kadim toplumlarda tanrıların insan yaşamındaki kaderi tayin etme ve düzeni sağlama işlevine verilen önemi vurgulamaktadır⁴³.

Sonuç

CTH 372 metin kataloğu, Hitit dini söyleminin Mezopotamya kültürüyle etkileşim içinde nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından eşsiz bir öneme sahiptir. Güneş Tanrısına yapılan övgü dolu dualarda kullanılan retorik ve metaforik ifadeler, tanrının hem evrensel otoritesini hem de insanlarla kurduğu kişisel ilişkiyi vurgulamaktadır.

Mezopotamya kökenli motiflerin Hitit gelenekleriyle harmanlanarak yerel bir bağlama oturtulması ve Hitit çiviyazılı tabletlere aktarılması, Hititli katiplerin yabancı kaynakları uyarlama konusundaki yetkinliklerini ortaya koymaktadır. CTH 372'nin Mezopotamya dualarına yakın bir yapıda olması, Hitit dini ritüellerinin teosentrik anlayışla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda dini retorik'in kültürel transfer süreçlerindeki işlevini gözler önüne de sermektedir. Bu bağlamda CTH 372, sadece bir dua metni değil, Hititlerin inanç sistemini, toplumsal yapısını ve yabancı kültürler olan ilişkisindeki yaratıcı sentezi temsil eden çok yönlü bir metindir.

KAYNAKÇA

- Alaura, Silvia. "The Sun-god's Quadriga in the Prayers to the Sun-god for Appeasing an Angry Personal God (CTH 372-274) and it's Mesopotamian Background", ed. Piotr Taracha; with the assistance of Magdalena Kapelusz, *Proceedings of the Eighth International Congress of Hittitology*, (5-9 September 2011). 32-51. Warsaw, 2014.
- Alaura, Silvia ve Bonechi, Marco. "Il Carro Del Dio Del Sole Nei Testi Cuneiformi Dell'età Del Bronzo", *Studi micenei ed egeo-anatolici* 54 (2012): 5-115.
- Albayrak, İrfan. "Eski Anadolu'nun İlk Belgelerinde Altın ve Kıymetli Taşlar", LİDYA "ALTIN ÜLKE" Uluslararası Katılımlı Altın, Gemoloji ve Kuyumculuk Sempozyumu / LYDIA "LAND OF GOLD" Gold, Jewellery and Gemology Symposium With International Participation, 9-10-11 Ekim 2015, Bildiriler Kitabı. 47-54, Salihli-Manisa, 2016.
- Archi, Alfonso. "Transmission of Recitative Literature by the Hittites", *Altorientalische Forschungen* 34 (2007): 185-203.

⁴³ Gary Beckman, "Herding and Herdsmen in Hittite Culture", Erich Neu, Christel Rüster (Hg.), *Documentum Asiae Minoris Antiquae: Festschrift für Heinrich Otten zum 75. Geburtstag*. (Wiesbaden: 1988): 42-43; Turgut Yiğit, "Hititçe Çivi Yazılı Belgelere Göre Çoban [Herdsmen in the Hittite Cuneiform Texts]", *Belleten* 66, (2002): 786.

- Arslan, Sema. “Eski Mezopotamya Kültüründe Lapis Lazuli Taşının Yeri ve Taşın Bazı Türleri”, *Journal of Universal History Studies* 5(2) (2022): 138-163. doi: 10.38000/juhis.1119159.
- Beckman, Gary. “Herding and Herdsmen in Hittite Culture”, Erich Neu, Christel Rüster (Hg.), *Documentum Asiae Minoris Antiquae: Festschrift für Heinrich Otten zum 75. Geburtstag*. 33-44. Wiesbaden, 1988.
- Beckman, Gary. “Šamaš among the Hittites”, ed. WH van Soldt, WS van Egmond, *Theory and Practice of Knowledge Transfer: Studies in School Education in the Ancient Near East and Beyond. Papers Read at a Symposium in Leiden (17-19 December 2008)*, (PIHANS 121). 129-135. Leiden, 2012.
- Charpin, Dominique. “‘I Am the Sun of Babylon’: ed. Jane A. Hill, Philip Jones, and Antonio J. Morales, *Solar Aspects of Royal Rower in Old Babylonian Mesopotamia*”, *Experiencing Power, Generating Authority: Cosmos and Politics in the Ideology of Kingship in Ancient Egypt and Mesopotamia*. 65-97. e United States of America, 2013.
- Collins, Billie Jean. *The Representation of Wild Animals in Hittite Texts*, Ann Arbor: UMI Dissertation Services, 1989.
- Friedrich, Johannes. ““Angst” und “Schrecken” als niedere Gottheiten bei Griechen und Hethitern”, *Archiv für Orientforschung* 17 (1954-1956): 148.
- Foster, Benjamin Read. *Before the Muses: An Anthology of Akkadian Literature*. Bethesda-Maryland: CDL Press, 1996.
- García, Trabazo José Virgilio. *Textos religiosos hititas. Mitos, plegarias y rituales*. Madrid: Editorial Trotta, S.A, 2002.
- Hoffner, Harry A. “Asyndeton in Hittite”, ed. D. Groddek, M. Zorman, *Tabularia Hethaeorum-Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag*. 385-399. Wiesbaden, 2007.
- Gordon, P. Hugenberger ve Nancy, L. Erickson. *Basics of Akkadian: A Grammar, Workbook, and Glossary*. Michigan: Zondervan Academic, 2022.
- Karauguz, Güngör. *Hitit Duaları Kil Kitapları “Bin Tanrı” İçin İlâhi ve Münâcâtlar*. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2020.
- Kırçıl, Zekiye Nihan. “Observations on “inan-” in Hittite Cuneiform Texts”, *Anatolian Research* 31 (2024): 117-129. <https://doi.org/10.26650/anar.2024.31.14484722024>
- Lenzi, Alan. *Akkadian Prayers and Hymns: A Reader (Society of Biblical Literature. Ancient Near East Monographs)*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2011.
- Luraghi, Silvia. *Hittite*, (LotW/M 114). München - Newcastle: Lincom publishers, 1997.
- McGrath, William. *The Diagnostic Series SA.GIG: Ancient Innovations and Adaptations*. Master of Arts, Canada: University of Toronto: 2016.

- Melchert, H. Craig. “Three Hittite Etymologies”, *Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung* 93 (1979): 262-271.
- Metcallf, Christopher. “New parallels in Hittite and Sumerian praise of the Sun”, *Die Welt des Orients* 41 (2011): 168-176.
- Yılmaz, Mithat ve Ersan, Merve. “Logo Tasarımında Görsel Retorik”, *SED Sanat Eğitimi Dergisi* 5(2) (2017): 199-212.
- Neu, Erich. *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša*, (StBoT 32). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1996.
- Polvani, Anna Maria. “The God Bunene”, ed. Yoram Cohen, Amir Gilan and Jared L. Miller, *Pax Hethitica. Studies on the Hittites and their Neighbours in Honour of Itamar Singer*. 278-283. Wiesbaden, 2010.
- Singer, Itamar. *Hittite Prayers*. Leiden - Boston - Köln: Brill, 2002.
- Schwemer, Daniel. *Die Wettergottgestalten Mesopotamiens und Nordsyriens im Zeitalter der Keilschriftkulturen: Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001.
- Schwemer, Daniel. “KUB 4.11 und die Komposition “Incantation to Utu””, *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires* 1 (2007): 2-3.
- Schwemer, Daniel. “Hittite Prayers to the Sun-God for Appeasing an Angry Personal God. A Critical Edition of CTH 372-74”, ed. M. Jaques, “*Mon dieu, qu'ai-je donc fait?*” *Les prières pénitentielles (dingir-sà-dab-ba) et l'expression de la piété privée en Mésopotamie*, *Habilitationsschrift*. 1-43. Zürich, 2011.
- Schwemer, Daniel. “Gebete an den Sonnengott und den persönlichen Schutzgott (CTH 372-74)”, Benrd Janowski - Daniel Schwemer (Hg.), *Hymnen, Klagelieder und Gebete*, Texte aus der Umwelt des Alten Testament Band 7. 105-114, München, 2013.
- Schwemer, Daniel ve Süel, Aygöl, *The Akkadian and Sumerian Texts from Ortaköy-Şapinuwa / Ortaköy-Şapinuwa'dan Akadca ve Sümerce Metinler*, (DAAM 2). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2021.
- Steitler, Charles. *The Solar Deities of Bronze Age Anatolia. Studies in Texts of the Early Hittite Kingdom*, StBoT 62. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2017.
- Steitler, Charles. ““Like an iron peg I have struck the words to the gods ...”. A Hittite Invocation for Overturning Slander”, *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 105, (2015): 198-214.
- Taracha, Piotr. *Religions of Second Millennium Anatolia*, (DBH 27). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2009.
- Ünal, Ahmet. *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen / A Concise Multilingual Hittite Dictionary / Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2007.
- van Gessel, Ben H. L. *Onomasticon of the Hittite Pantheon, Part Three*, Leiden-Boston-Köln: Brill, 2001.

- Weeden, Mark. *Hittite Logograms and Hittite Scholarship*, (StBoT 54). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011.
- Yakubovich, Ilya. “Were Hittite Kings Divinely Anointed? A Palaic Invocation to the Sun-God and its Significance for Hittite Religion”, *Journal of Ancient Near Eastern Religions* 5 (2005): 107-137.
- Yiğit, Turgut. “Hititçe Çivi Yazılı Belgelere Göre Çoban [Herdsman in the Hittite Cuneiform Texts]”, *Belleten* 66 (2002): 765-787.

KISALTMALAR

BAM	Die Babylonisch-Assyrische Medizin.
CTH	Catalogue des Textes Hittites - Paris 1971.
KBo	Keilschrifttexte aus Boghazköi - Leipzig, Berlin 1916 vd.
KUB	Keilschrifturkunden aus Boghazköi - Berlin 1921 vd.